

MONIKULTTUURINEN KOULU – IDEOITA JA KÄYTÄNTEITÄ

Monikulttuuriset mentorit kouluyhteisöissä -koulutuksessa keskusteltua

Helsingin yliopiston koulutus- ja kehittämispalvelut. Opetushallituksen rahoittama Monikulttuuriset mentorit kouluyhteisöissä (8 op) -koulutushanke. Ritva Saartoala 1.12.2015.

Sisältö

Saatteeksi	3
1 Monikulttuurisuus – mitä ja kenessä?.....	4
2 Kulttuurien väliset erot ja maahanmuuttajuuden vaikutukset	7
3 Kodin ja koulun yhteistyö	11
4 Oman äidinkielen ja uskonnon opettajat osana työyhteisöä.....	14
5 Monikulttuurisen perehdyttämisen malli – Monatta-hanke.....	16
6 Kokemuksia parimentoroinnista ja e-mentoroinnista.....	18
Lähteet:.....	20
Liite 1: Monikulttuurisuuteen, moninaisuuteen ja työyhteisön kehittämiseen liittyvää kirjallisuutta ja muuta aineistoa	21
Liite 2: Ranskalais-suomalaisen koulun uuden opettajan passi	23

Saatteeksi

Monikulttuuriset mentorit koulu yhteisöissä oli 8 opintopisteen laajuinen monimuotokoulutus, jonka Helsingin yliopiston koulutus- ja kehittämispalvelut (silloinen Helsingin yliopiston Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia) toteutti lukuvuonna 2014-2015 Opetushallituksen rahoituksella. Pääkouluttajana toimi VTM Jonna Roos, ja muina kouluttajina toimivat FM Anneli Leini, Master of Political Sciences Percy Mashaire, KT Heini Paavola, KM Jukka Koivisto ja KM Tuula Meres-Wuori. Koulutuksen suoritti loppuun 20 osallistujaa, joiden joukossa oli sekä aineenopettajia, luokanopettajia, erityisopettajia että oman äidinkielen opettajina ja kulttuuritulkkeina toimivia. Monella oli taustaa ulkomailla asumisesta, osa oli Suomeen muuttaneita maahanmuuttajia.

Koulutuksen tavoitteina oli:

- tehdä tutuiksi erilaiset maahanmuuttoon ja kotoutumiseen liittyvät käsitteet
- auttaa tunnistamaan monikulttuurisen työyhteisön kehittämistarpeita ja vastaamaan niihin omassa työssä
- harjoitella toimimaan vastavuoroisessa mentorointisuhteessa
- antaa valmiudet tunnistaa monikulttuuristen oppilaiden ja vanhempien sopeutumisen haasteita sekä auttaa paremmin kohtaamaan perheitä ammatillisesti
- auttaa tukemaan monikulttuurisia nuoria

Tähän tekstiin on koottu koulutuksen aikana käytyjä keskusteluja sekä osallistujien ja kouluttajien keräämiä ajatuksia ja ideoita monikulttuurisuudesta ja sen tukemisesta koulutyössä.

1 Monikulttuurisuus – mitä ja kenessä?

Mitä tarkoittaa monikulttuurisuus? Miten monikulttuuriset perheet ja lapset eroavat muista perheistä? Olemmeko kaikki jollain tavalla monikulttuurisia?

Ensimmäisessä lähipäivässä keskusteltiin muun muassa toiseuden käsitteestä. Löytyn (2005 sit. Leini & Roos 3.11.2014) mukaan toiseus on strateginen käsite, jonka avulla voidaan analysoida valtasuhteita. Toiseudesta puhutaan silloin, kun joku tai jokin ymmärretään tai esitetään erilaiseksi ja alempiarvoiseksi. Toiseuden käsite monikulttuurisuuden yhteydessä on mielenkiintoinen, jos ajatellaan, että toiseus sisältää oletuksen siitä, että toista pidetään alempiarvoisena eikä ainoastaan erilaisena. Pidetäänkö vaikkapa Suomessa maahanmuuttajia tällä tavalla alempiarvoisina? Onko kansallisuuksien välillä eräänlaisia statuseroja, arvostetaanko vaikkapa Suomessa keskimäärin enemmän länsimaista, kuten Saksasta tai Iso-Britanniasta muuttaneita ja vähemmän esimerkiksi afrikkalaistaustaisia? Miltä nämä arvoasteikot mahtaisivat näyttää toiselta puolen maapalloa katsottuina?

Kulttuurienvälinen kompetenssi on taitoa toimia kulttuurienvälisissä vuorovaikutustilanteissa. Siihen sisältyy oman etnisen taustan kriittinen reflektointi, yhteiskunnallinen vaikuttaminen ja vastuuntunto. Tärkeää ei ole vain yksittäisen opettajan vaan koko työyhteisön kulttuurienvälinen kompetenssi. Kyse on jatkuvasta prosessista, johon sisältyy sekä informaalia että formaalia oppimista. (Talib 2005, Matinheikki-Kokko 1999, Jokikokko 2010 sit. Leini & Roos 3.11.2014). Monikulttuuriset mentorit kouluyhteisöissä -koulutuksen keskeisenä tavoitteena oli aktivoida osallistujat toimimaan ”monikulttuurisuuden mentoreina” omilla työyhteisöissään ja tukemaan näin koko työyhteisönsä kehittymistä. Koulutukseen osallistujista useilla oli valmiiksi tällainen asema koulussaan jo työtehtäviensä ja nimikkeensä puolesta; osallistujina oli esimerkiksi Keravan Tasku-hankkeen kulttuuritulkkeja ja Espoon eri kulttuurien kulttuuritulkkeja. Osallistujista useimmilla oli paljon kokemusta monikulttuurisuudesta, monet olivat asuneet ulkomailla ja työskennelleet Suomessa hyvin monikulttuurisissa työympäristöissä.

Käsitteet monikulttuurinen ja monikulttuurisuus eivät ole yksiselitteisiä. Perinteisesti monikulttuurisuus on määritelty niin, että monikulttuurisessa yhteisössä elää monista eri kulttuureista kotoisin olevia henkilöitä. Eri kulttuuriset ryhmät säilyttävät omat ominaispiirteensä ja hyväksyvät sen, että muut ryhmät tekevät samoin. Työpaikalla monikulttuurisuus vaatii sopeutumista sekä maahanmuuttajilta että suomalaisilta. (Vartia et al. 2008, 179 sit. Leini & Roos 3.11.2014.) Tässä määrittelyssä monikulttuurisuus ja kulttuuri yhdistetään erityisesti maahanmuuttajiin, toisesta valtiosta muuttaneihin ihmisiin.

Monikulttuuriset mentorit kouluyhteisöissä -koulutuksen kolmannessa lähipäivässä 3.2.2015 yliopistonlehtori Heini Paavola korosti, että jokaisella on kulttuuri, myös suomalaisilla. Hän tosi esiin Anna-Leena Riitaojan Toiseuden rakentuminen koulussa -tutkimustulokset (2014), joiden mukaan monikulttuurisen oppilaan mielletään tulevan Afrikasta tai Lähi-Idästä, olevan muslimi ja ei-valkoihoinen. Paavola muistutti, että kaikilla on kulttuuri, ei vain maahanmuuttajilla, ja että jokainen ihminen on monikulttuurinen ja jollekin toinen. Jokaisessa on samoja määrittäviä piirteitä; piirteet kietoutuvat toisiinsa ja tekevät ihmisestä yksilön. Näitä piirteitä ovat esimerkiksi ikä, sukupuoli, etnisyys, kansallisuus, seksuaalinen orientaatio, sosiaaliluokka ja uskonto. Dervinin (2012 sit. Paavola 3.2.2015) termin, on olemassa *diverse diversities*. Paavola totesi, että erilaiseksi määrittäminen vaikuttaa identiteettiin. On varottava lokeroimasta vain jonkin piirteen (esim. S2-oppilaat, maahanmuuttajat) perusteella, koska tuo lokerointi peittää alleen yksilön muut ominaisuudet. Kulttuuri ei ole jotain muuttumatonta, vaan ihmisten

luoma sosiaalinen konstruktio. Kulttuurin näkeminen muuttumattomana kahlitsee käsitystä toisesta ihmisestä.

Paavolan (3.2.2015) mukaan siinä, että monikulttuurisuus ymmärretään kulttuurin tunnistamiseksi ja sen hyväksymiseksi, piilee myös eksotismin vaara. Tällöin monikulttuurisuuden ajatellaan olevan positiivinen tila, ”rauhanomainen rinnakkaiselo” monikulttuurisessa yhteiskunnassa. Paavolan mukaan epäoikeudenmukaisuudet, syrjäytyminen tai rasismi eivät ole kuuluneet määrittelyyn tai käsittelyyn. Mashaire ja Roos (3.11.2014) ovat Bennettiä (1998) mukailleen hahmotelleet erilaisuuden kohtaamisen tasoja. Erilaisuus saatetaan mallin mukaan kohdata kieltämällä se (”maassa maan tavalla”), puolustautumalla ja korostamalla oman kulttuurin paremmuutta (”kulttuurimme on kehittyneempi”) tai vähättelemällä ja mitätöimällä erilaisuutta ja korostamalla samanlaisuutta (”olemme oikeastaan kaikki samanlaisia”).

Moninaisuuden (*diversity*) käsite lienee sisällöltään laajempi kuin perinteisesti määritelty monikulttuurisuus. On hyvä hahmottaa, että kaikilla meillä on kulttuuri, tai kaikki me kuulumme tavallaan erilaisiin kulttuureihin. Jopa Suomen, saati vaikkapa Afrikan, sisällä on erilaisia kulttuureja, ja näin ollen on yleistävää puhua suomalaisesta kulttuurista tai afrikkalaisesta kulttuurista.

Luokittelu on ihmisen tapa hahmottaa maailmaa. Säilyvätkö stereotyyptit osittain siksi, että niissä on jotain perää, vai siksi, että niiden synnyttäminen ja säilyttäminen palvelee jonkun ryhmän etuja? Koko moderni tiede perustunee enemmän tai vähemmän luokitteluihin ja käsitteenmäärittelyihin. Toiset luokitteluista pohjautunevat enemmän tosiasioihin kuin toiset. Tärkeintä lienee tarkastella kriittisesti luokittelujen kriteerejä ja niiden perusteita. Usein on helpompi arvioida kriittisesti toisten kuin omia käsityksiä.

Monikulttuuriset mentorit koulu yhteisöissä -koulutuksen osallistujien ajatuksia monikulttuurisuuden käsitteestä:

”Minusta monikulttuurinen – termi on hieman ongelmallinen. Uskon, että Suomessa meidän aikamme jokaisen identiteetti muodostuu monen tekijän yhteisvaikutuksen summana. Monikulttuurisuuden käsite itsessään on minusta siis jo jonkin verran leimaava tai me/he – kategorioihin pakottavaa luokittelua, joka toisaalta taas näyttää olevan syvälle ihmiseen rakennettu peruspiirre, jonka suojista / avulla hahmottaa maailmaa. Ajattelen, että olemme kaikki monikulttuurisia, toiset enemmän, toiset vähemmän perustuen kokemuksiimme ja elinpiiriimme, mutta yhtäläillä monen kulttuurin vaikutuspiirissä kasvaneita.”

”Monikulttuurisuudesta tulee päällimmäisenä mieleen maahanmuuttajat ja pakolaiset. Opintojen kuluessa merkityksiä alkoi tulla lisää. Yksi suurimmista opeista oli huomata se, että kuinka tärkeää on omien juurien merkitys suhteessa erilaisuuden ymmärtämiseen. Eli tunne itsesi, ymmärrä muita.

Tällä hetkellä haasteita tuo se, että oppijat saavat tietoa muista kulttuureista paljolti median kautta ja muutoilevat näkemyksensä sitä kautta. Näitä näkemyksiä on vaikea muuttaa tai korjata sen jälkeen. Tämän vuoksi tarvitaan huolellista ja tarkkaa monikulttuurisuuskasvatuksen suunnittelua.”

”Esimerkiksi suomalainen koululaitos on varsin tasapäistävä ja koulussa työskentelevät saattavat ottaa itsestään selvyytensä tietyt toimintatavat. Koen, että kaikille kouluille olisi tervettä tehdä yhteistyötä toisten koulujen kanssa, ei vain ulkomailla, vaan myös Suomessa. Erilaiset opettajavaihdot voisivat tuoda näkyväksi

oman koulun kulttuurin ja sitten auttamaan ymmärtämään, miltä se näyttäytyy toisenlaisesta kulttuurista tulevalle henkilölle (suomalaisen kulttuurin sisältä tai muusta eksoottisemmasta kulttuurista tulevalle).

Osa ihmisistä on varmasti kiinnostuneempia toiseudesta kuin toiset. Tämä on mielestäni myös temperamenttikysymys.”

”Missä raja menee puhuttaessa monikulttuurisesta tai ihmisen yksilöllisyydestä tai erilaisuudesta? Koululainen, jonka vanhemmat ovat peräisin kahdesta eri kulttuurista tai joka on asunut useassa eri maassa on mielestämme ainakin selkeästi ”monikulttuurinen” perimänsä tai elämänsähistoriansa vuoksi. Mutta onko vaikka kasvissyöjä tai Oululainen tai golfin pelaaja tai homoseksuaalinen sellaisia määritteitä, joiden perusteella voidaan sanoa, että ihminen on enemmän monikulttuurinen kuin joku toinen?”

Monikulttuurisuus voi olla myös ihmisen kyky suhtautua avoimesti toisiin ihmisiin ja heidän tekemisiinsä, kategorisoimatta ihmisiä suoraan heidän alkuperänsä tai kulttuurinsa mukaan. Monikulttuurisuus on myös sitä, ettei hakeudu aina vain normeihin ja enemmistön asioihin, vaan on kiinnostunut sellaisesta, mitä ei vielä tunne.”

”Mielestäni tulee pohtia tarkkaan milloin täytyy kategorisoida oppilaita johonkin ryhmään. Itse haluan siis nähdä, että me kaikki olemme kulttuureiden edustajia ja tulemme moninaisista taustoista ja kokemuspiireistä. Toivon, että työssäni en lähtökotaisesti ajattele toimivani somaliperheen kanssa vaan Hamisin perheen kanssa, jolla on historiaa niin Somaliasta kuin Suomestakin. Eli siis kohtaavani kunkin ihmisen ja perheen yksilöinä. Näissä kohtaamisissa toivon voivani toimia vilpittömästi, niin että kyseessä olevat ihmiset saavat itse selvittää toiveensa, kysymyksensä, huolensa yms. sekä niin että he tietävät minun pyrkivän toimimaan heidän lapsensa parhaaksi.”

”Ihmiset mieltävät monikulttuurisuuden aina omista lähtökohdistaan ja tällöin monikulttuurisuuden käsite on hyvin erilainen eri ihmisille. Joku näkee erovaisuudet vain ihonväriin tai kieleen liittyvänä eroina, eikä huomioi kulttuurin muodostumista kokonaisuudessaan. Uudessa elinympäristössä maahanmuuttajaperhe voi ymmärtää oman kulttuuritaustansa arvon ja perinteen merkityksen uudella tavalla ja samalla sopeutua pikkuhiljaa nykyisen elinpiirinsä ilmiöihin ja oivaltaa sen tarjoamat mahdollisuudet, jolloin yksilölle voi syntyä aivan uusi kulttuuri-identiteetti.”

”Itselleni monikulttuurisuus merkitsee kahden tai useamman kulttuurin rinnakkaiseloja siten, että molemmat saavat - jos mahdollista - vaikutteita toisiltaan. Monikulttuurisuuden käsite on kuitenkin hankala, ja käsitteenä moninaisuus kuulostaakin mielestäni paremmalta, jos ajatellaan monikulttuurisuutta laajemmassa merkityksessä. On totta, että me kaikki sautamme kuulua useampaan erilaiseen kulttuuriin, mutta tämäkin riippuu siitä, mitä tarkoitamme sanalla kulttuuri. Jos ajattelemme alueellisia kulttuureita, toiset ihmiset varmasti ovat monikulttuurisempia kuin toiset, kun taas pohtiessamme erilaisia tekijöitä kuten uskonto, sosiaaliluokka tai kiinnostuksen kohteet, me kaikki olemme lähes yhtä monikulttuurisia.”

”Nyt kurssin jälkeen ajattelen käsitettä laajemmin: mielestäni monikulttuurisuus voisi meidän koulussamme olla myös esim. kehitysvammaisten oppilaiden toimintakulttuuria ja vaikkapa eri työntekijäryhmien kulttuuria. Monikulttuurisuuskäsite laajeneekin näin ollen jopa koskemaan erilaisten ammattiryhmien toimintakulttuuria. Mitä monikulttuurisuus voisi silloin merkitä ja kuinka se voisi näkyä koulun arjessa, jos se mielletäisiin laajempaan, erilaisten ryhmien kulttuurina? Mitä me erilaisia työyhteisökulttuureja edustavat voisimme toisistamme oppia, mitä antaa toisillemme, miten ymmärtää toista paremmin?”

2 Kulttuurien väliset erot ja maahanmuuttajuuden vaikutukset

Perustieto eri kulttuureista ja yleisimmistä etnisten kulttuurien välillä vallitsevista eroista auttaa arkielämässä. Suomessa epävarmuuden sieto on melko vähäistä: ongelmiksi koetut asiat pyritään ratkaisemaan mieluummin nyt kuin myöhemmin. Jossain toisessa kulttuurissa epävarmuuden sieto on suurempi, aikakäsitys erilainen, ja toisaalta esimerkiksi kasvojen säilyttäminen voidaan nähdä tärkeämpänä. Niinpä toisesta kulttuurista tuleva vanhempi voi myönteillä, että kyllähän se Wilman käyttö on tärkeää, alamme nyt käyttää sitä, kokien tällä toiminnalla säilyttävänsä molempien osapuolten kasvot tässä tilanteessa. Todellisuudessa hän ei välttämättä koe asiaa kovinkaan suurena ongelmana tai asiana, joka pitäisi heti ratkaista. Myös suhtautuminen konflikteihin vaihtelee suuresti eri kulttuureissa: esimerkiksi Suomessa arvostetaan konfliktien selvittämistä nopeasti ja virheiden myöntämistä, jossain toisessa kulttuurissa harmonian ylläpitämistä.

Joissakin kulttuureissa on luonnollista, että perheen isä hoitaa asiat esimerkiksi koulun kanssa ja äiti on kotona. Kysymyksiä voi herättää esimerkiksi se, jos maahanmuuttajaäiti ei osallistu koskaan vanhempainvartteihin, vanhempainiltoihin tai koulun juhliin. Entä, jos tämä osallistumaton äiti onkin kiireisenä itseään pitävä, työssäkäyvä, sukujuuriltaan suomalainen äiti – pidetäänkö osallistumattomuutta yhtä suurena ongelmana? Tai entä, jos passiivisen vanhemman roolissa oleva onkin isä eikä äiti, onko osallistumattomuus silloin helpompi hyväksyä? Vanhemman osallistumisesta koulun toimintaan voidaan katsoa olevan hyötyä sekä lapselle että vanhemmalle, mutta minkä verran voidaan puuttua ja mitä odottaa? Nämä kysymykset eivät ole yksinkertaisia.

Sopeutumisen eli akkulturaation eri vaiheita koskeva, tunnettu ja kritisoitukin malli on Berryn nelikenttä (sit. Leini & Roos 3.11.2014), jossa maahanmuuttajien sopeutumista arvioidaan sen mukaan, arvostetaanko ryhmässä vuorovaikutussuhteita muihin ryhmiin ja arvostetaanko oman ryhmän kulttuuripiirteitä ja identiteettiä. Mallin mukaan kotoutumista eli integraatiota on se, että arvostetaan sekä oman että muiden ryhmien piirteitä ja ylläpidetään vuorovaikutussuhteita molempiin ryhmiin. Sulautumista eli assimilaatiota taas on se, että arvostetaan vuorovaikutussuhteita muihin ryhmiin, mutta ei arvosteta oman ryhmän kulttuuripiirteitä ja identiteettiä. Eristäytyneenä nähdään se, joka arvostaa oman kulttuurin erityispiirteitä mutta ei halua ylläpitää vuorovaikutussuhteita toiseen ryhmään, kun taas syrjäytyneenä pidetään sitä, joka ei halua vuorovaikutusta toisen ryhmän kanssa mutta ei arvosta omankaan ryhmän piirteitä.

Olisi muistettava, että **yksilölliset erot eri kulttuurin edustajien välillä ovat valtavia**. Etnisen taustan lisäksi esimerkiksi ikä, sukupuoli, elämäntilanne, koulutustaso ja -ala sekä perinnöllinen temperamentti lyövät leimansa meihin. Kulttuurin merkitystä ei tulisi yli- eikä aliarvioida: esimerkiksi maahanmuuttajaoppilaan ongelmat eivät johdu aina siitä, että hän on maahanmuuttaja, samaan tapaan kuin kaikki Suomessa syntyneen ja suomalaiset sukujuuret omaavan lapsen oppimis- ja muut ongelmat eivät selity sillä, että hän sattuu olemaan suomalainen. Moni opettaja kertoo uransa alkuvaiheessa alidiagnosoineensa maahanmuuttajalapsen oppimisvaikeuksia, koska on ajatellut ongelmien johtuvan vain siitä, että lapsi on maahanmuuttaja. Maahanmuuttajia opettavan olisi hyödyllistä tutustua teokseen Maahanmuuttajien oppimisvaikeuksien tunnistaminen (Arvonen et al. 2010).

On erittäin tärkeää kohdata ennen kaikkea ihminen ihmisenä eikä etnisen taustansa edustajana. Kysyä, kun ei tiedä, kertoa ja tarvittaessa sanoittaa asioita. Käsite, joka yhdessä kulttuurissa kasvaneelle on itsestäänselvyys, voi olla toiselle kulttuurissa kasvaneelle vieras. Mitä konkreettisesti tarkoittaa vaikkapa

käsite talvivaatteet? Aina ei ehkä ole kyse siitä, että ei ymmärretä sanoja, mutta usein auttaa, jos kerrotaan selkeästi, mitä eri sanoilla tarkoitetaan, miten toivotaan toisen toimivan ja miksi.

Monikulttuuriset mentorit kouluyhteisöissä -koulutuksen osallistujien ajatuksia maahanmuuton vaikutuksista perheisiin sekä taustalla olevista tekijöistä:

”Yleinen ajatus saattaa olla, että varsinkin pienemmällä lapsilla olisi helpompaa sopeutua uusiin tilanteisiin vaikkakin he saattavat jopa reagoida herkemmin. He eivät välttämättä osaa ilmaista itseään sanallisesti, mutta se voi heillä näkyä esim. ruokahaluttomuudessa, levottomuutena ja itkuisuutena.

Aikuisillakin vieraan ympäristön ja kielen lisäksi voi olla haastavaa totutun tuen puutteeseen esim. sukulaisten antamiin tukiin.”

”Erityisesti sodan runtelemista maista tulevat pakolaiset tulevat mukanaan järkyttäviä, pahoja kokemuksia, muistoja asioista, joita ei olisi koskaan pitänyt tapahtuakaan. Traumojen jättämien haavojen huomioiminen on minusta ensisijaisen tärkeää, sillä esimerkiksi kovat äänet voidaan kokea äärimmäisen pelottavina ja ahdistavina. Koulun tulee kuitenkin minusta aina edustaa lapselle turvallista, ikätasoista ja positiivista ympäristöä, joka ei ole se paikka, jossa esim. lapsen kipeitä kokemuksia käydään läpi, vaan se työ käydään aina jossain muualla.

Lapsille omien vanhempien jääminen yhteiskunnan ulkopuolelle, heikolla kielitaidolla ja syrjään, voi olla hyvin ristiriitainen paikka. Lapsi saattaa joutua ottamaan asioiden hoitajan ja tulkin roolia, mutta esim. Vantaalla on selkeä linjaus siitä, että lapset eivät toimi tulkkeina kouluasioiden hoitamisessa.”

”Mielenkiintoinen kysymys on myös, millaista Suomalainen kulttuuri on? Mitkä ovat sen ominaispiirteet kun katsotaan asiaa koko Suomen mittakaavassa?”

”Ettinen normisto ja uskonto ovat erittäin vahva tekijä kotoutumisessa. Mielestäni Suomessa tähän asiaan ei ole kiinnitetty tarpeeksi huomiota. Vuosituhansien kulttuuriperimää ja ajatuksenjuoksua ei voida pyyhkäistä pois vain sillä ajatuksella, että maassa tulisi elää maan tavalla. Jos maan tavat sotivat vahvasti omaa etiikkaa ja kulttuurista ajatusmaailmaa vastaan, on aivan turha ajatella että yhteentörmäyksiltä vältyttäisiin. Myös maahanmuuttajien menneisyydellä ja koetulla elämällä on erittäin suuri merkitys. On aivan selvää, että Saksasta suomeen muuttaneella liikemiesperheellä on täysin erilaiset kotoutumisen edellytykset kuin Somaliasta pakolaisleirin kautta suomeen muuttaneella sisarusparvella, joista osa on elämässä joutunut kidutuksen ja vainon kohteeksi.”

”Jos lapsi on syntynyt Suomessa, mutta asunut koko lapsuutensa ulkomailla, hänen vanhempansa usein unohtavat, ettei hänellä ole mitään käsitystä siitä, millaista on asua ja elää Suomessa ja leikkiä suomalaisten lasten kanssa. Kirkonrotat ja asukaspuistot ovat vieraita käsitteitä näille lapsille, ja koulun tulisi jotenkin pystyä ohjaamaan näitä lapsia myös ’lasten asioissa’.

Myös koulu tarkoittaa eri asiaa eri maissa, mikä on koulun tehtävä ja mistä kaikesta koulu huolehtii tai mitä koulussa tehdään ja millaista odotetaan kodin ja koulun yhteistyön olevan.

Jokainen valtio odottaa kouluiltaan eri asiaa, koska koulut antavat oppilaille kyvyn toimia tietyssä yhteiskunnassa. Vaikka lapsi olisi käynyt koulua toisessa maassa jo 5 vuoden ajan, voi olla, että hänellä on hyvin puutteelliset valmiudet oppia oman ikätasonsa mukaisesti asioita. Jos lapsen lähtömaan yhteiskunta

toimii samankaltaisesti kuin suomalainen yhteiskunta, sopeutuminen voi olla sekä vanhemmille että lapsille helpompaa. Myös kulttuuri ja uskonto vaikuttavat samalla lailla.”

”Myös sillä, pystyykö vanhassa kotimaassaan enää vierailemaan, vaikuttaa sopeutumiseen.”

”Koen, että on todella merkityksellistä, miten perheen sisällä muuttamiseen suhtaudutaan. Toki varmasti lähtömaan ja Suomen samankaltaisuus voi olla hyödyksi, mutta ratkaisevaa on vanhempien kyky kohdata muuttotilanne. Muuton syy on erityisen vahva tekijä sopeutumisessa. Merkityksellistä on, onko lapsi saanut valmistautua lähtöön vai tuleeko matkalle lähtö yllättäen ilman mahdollisuutta valmistautua ja hyvästellä. Vaikuttavaa lisäksi on se, miten lähtömaahan voi pitää yhteyttä ja voiko lähtömaassa mahdollisesti vierailla. Koen siis tärkeänä koko perheen tukemisen muuton yhteydessä.

Koska perheen tapa suhtautua ja ’selvitä’ uuteen kulttuuriin muuttamisesta ovat hyvin yksilöllisiä, toivoisin, että koulussa voitaisiin rohkeasti pitää vaikka vanhempainiltoja liittyen muuttamiseen ja lasten tukemiseen uudessa kulttuurissa. Omassa kotikunnassani olen hyödyntänyt alueellista kieli- ja kulttuuriryhmien koulupsykologiaa, niissä tapauksissa joissa sopeutuminen tuntuu erityisen haastavalta. Myös koulumme oma koulupsykologi on ollut joidenkin oppilaiden tukena. Toivoisin, että koulussa me osaisimme paremmin huomata ne lapset, jotka oireilevat kulttuurien välillä ja kantavat raskaita kokemuksia ”repussa”. Usein tuntuu, että näiden oppilaiden käytös on avunhuuto, johon koulu herkästi vastaa: ’Taas se M. ja ei sen vanhemmat taaskaan tajua, on se rasittava...’ ”

” Kurssilinkeissämme ollut SPR:n kotoutumiskaari kuvasti hienosti maahanmuuttajaperheen kotoutumista pitkällä aikavälillä. Siitä ilmeni kuinka pienet arkiset asiat, kuten kiva harrastus tai tärkeä tapaaminen, nousivat merkityksellisiksi maahanmuuttajaperheen elämässä ja vaikuttivat koko perheen elämään ja sopeutumiseen.”

”Tietojen ja taitojen heikkoudet tulee ottaa huomioon, mutta vastaavasti niitä kompensoivat vahvuudet muilla osa-alueilla tulisi myös hyödyntää. Itse pyrin tuomaan näitä oppilaiden ominaisvahvuuksia esiin ja ennen kaikkea jakamaan niitä edelleen koulutuksellisessa merkityksessä. Esimerkkinä edellisestä voisi olla maahanmuuttajataustaisen oppilaan rohkea suullisen kielitaidon käyttäminen. Tätä spontaaniutta ja sanavalmiutta ilman turhaa kainostelua voi luokassa käyttää erinomaisena esimerkkinä muille, ehkä hieman varauksellisemmille oppilaille. Yhtä lailla sosiaalisen kanssakäymisen mutkattomuus, toisten huomioon ottaminen ja rohkeus kysyä ja kommentoida ovat taitoja, joita maahanmuuttaja- tai vaihto-oppilaat voivat tuoda luokkaan.”

”Miehen ja naisen roolit voivat uudessa maassa olla aivan erilaiset kuin ennen. Perheessä roolit voivat kääntyä ylösalaisin. Vanhemmat ehkä tuntevat, että he ovat avuttomia uudessa maassa. Tällöin lapset ehkä alkavat ohjata ja neuvoa vanhempiaan. Tulevaisuuden suunnitteleminen voi olla vaikeaa, koska ei tiedä, mitä mahdollisuuksia uusi maa tarjoaa. Työtä on ehkä vaikea saada. Tällöin on myös vaikea suunnitella perheen taloutta. On tärkeää miettiä ja ymmärtää, millaisia vaatimuksia ja seurauksia muutto uuteen maahan tuo tullessaan. Tällöin on myös helpompi hyväksyä ne välttämättömät muutokset, joita perheessä tapahtuu.

Parin kotoutuminen saattaa tapahtua eri tahdissa. Toinen puoliso tuntee ehkä olonsa avuttomaksi uudessa maassa. Tällöin voi syntyä tilanne, jossa toinen puoliso on riippuvainen toisesta. Toista voi tukea ja auttaa, mutta se ei saa johtaa siihen, että toinen on liian riippuvainen toisesta. Se voi esimerkiksi heikentää omaa itsetuntoa. Siksi on tärkeää, että kumpikin puoliso oppii tulemaan toimeen uudessa maassa. Molempien

puolisoiden on tärkeää osallistua kielikursseille, tapaamisiin viranomaisten kanssa ja vanhemmille järjestettyihin tilaisuuksiin koulussa ja päiväkodissa. Näin silloinkin, kun toisen puolison kielitaito on parempi.

Erytisen tärkeää maahanmuuttajan kotoutuminen on sellaisessa suhteessa, jossa toinen puoliso on suomalainen. Jos maahan muuttanut jää puolisonsa varaan, hänen oma aikuisen roolinsa kärsii. Tällöin suhde ei kehity tasapuoliseksi, kahden aikuisen ihmisen suhteeksi.

Monille maahanmuuttajille lähisuku on ollut tärkeä tuen antaja. Suomessa monet heistä joutuvat kuitenkin selviämään ilman lähisuvun apua. ... Sukulaiset eivät puutu perheen päätöksiin samalla tavalla kuin monissa maissa, joista Suomeen muuttaa ihmisiä. ... Maahan muuttaneet lapset omaksuvat usein nopeasti uusia tapoja päiväkodissa tai koulussa. Vanhempien voi olla joskus vaikea ymmärtää lastensa toimintaa, ja ristiriitoja saattaa syntyä. Näin käy erityisesti silloin, kun vanhempien mielipiteet eivät sovi lasten oppimisiin uusiin asioihin. Tällöin vanhemman voi olla vaikea vakuuttaa lapsille ja nuorille, että hän on pätevä opettamaan elämäntaitoja ja tietoja. ...

Joillakin vanhemmilla on vain vähän yhteyksiä kodin ulkopuolelle. He eivät ehkä tunne kovin hyvin sitä ympäristöä, jossa lapsi viettää aikaansa. Tällöin vanhempien on vaikea ohjata lapsiaan tekemään kouluun ja vapaa-aikaan liittyviä valintoja.

Siksi onkin tärkeää, että vanhemmat tutustuvat ympäröivään yhteiskuntaan ja ihmisiin ja osallistuvat yhteiskunnan toimintaan. Joskus vanhemmat saattavat tuntea olonsa avuttomaksi ja yksinäiseksi. Tällöin he ehkä alkavat etsiä tukea ja ystävää lapsesta. Lapsi ei kuitenkaan ole kypsä toimimaan aikuisen ystävänä. Hän kaipaa aikuista tuekseen. Aikuisilla tulee olla aikuiset ystävät ja lapsilla omanikäiset ystävät.”

3 Kodin ja koulun yhteistyö

Kodin ja koulun yhteistyö edistää parhaimmillaan kaikkien osapuolten – kouluhenkilökunnan, vanhempien ja oppilaan – parasta. Joskus yhteistyössä on ongelmia, sekä maahanmuuttajataustaisten että muiden perheiden kanssa. Kulttuurierot, kieliongelmat ja ennakkoluulot lisäävät väärinkäsitysten mahdollisuutta. Kouluhenkilökunnan näkökulmasta oppilaiden vanhemmilla on joskus epärealistisia vaatimuksia. Usein vaikeutena on saada perheet osallistumaan vanhempainiltoihin ja muuhun yhteistyöhön.

Seuraavassa on lueteltu joitakin käytäntöjä ja ideoita kodin ja koulun yhteistyön edistämiseksi. Ehdotuksia on kerätty mm. Monikulttuuriset mentorit koulu yhteisöissä - ja muiden koulutusten osallistujilta.

- **Wilman, Helmen tai muun kodin ja koulun väliseen viestintään tarkoitettun järjestelmän käyttökoulutus**
 - Koulutuksen tulee lähteä tarpeeksi alkeista. Tulee selvittää, minkä verran osallistujat ovat käyttäneet etukäteen tietokonetta.
 - Termit tulee selittää riittävän selkeästi. Apuna voidaan käyttää tulkkeja ja oman äidinkielen opettajia.
 - Miten voidaan viestiä lukutaidottomien vanhempien kanssa?
 - Voidaan myös laatia esimerkiksi Wilman keskeisistä sanoista ja komennoista täydennettävä moniste, johon vanhemmat voivat tehdä oman kielisiä muistiinpanoja.
 - Järjestelmään perehdytys voidaan toteuttaa myös erikseen jokaisen perehdytystä tarvitsevan huoltajan kanssa, kädestä pitäen.
- **Omakieliset vanhempainillat tai suomenkieliset, mutta vain maahanmuuttajaperheille tarkoitetut vanhempainillat**
 - Maahanmuuttajien omilla vanhempainilloissa voidaan esimerkiksi esitellä suomalaista koulutusjärjestelmää, keskustella S2-kielen tai oman äidinkielen opettamisen merkityksestä ja käytännöistä - mitä vanhemmilta toivotaan kielitaidon kehittämiseksi – tai Wilman tai vastaavan viestintäjärjestelmän käytön tärkeydestä.
 - Samalla voidaan antaa Wilman tai muun viestintäjärjestelmän käyttöopastusta tai kartoittaa, ketkä tarvitsevat henkilökohtaista lisäopastusta.
 - Osallistujat voivat jakaantua ryhmiin oman äidinkielen opettajien ohjauksella ja saada näin ohjausta kukin omalla kielellään.
 - Vanhempainiltojen yhteydessä voidaan toteuttaa myös
 - Erillisiä maahanmuuttajille suunnattuja vanhempainiltoja on myös kritisoitu siitä, että ne korostavat jaottelua maahanmuuttajat – muut ja tuottavat toiseutta. Mutta käytännössä niiden on havaittu madaltavan kynnystä osallistua ja esittää kysymyksiä, ja niistä on usein saatu erittäin hyvää palautetta osallistujilta.
- **Vanhemman, oppilaan ja opettajan rooleista keskustelu**
 - Esimerkiksi vanhempainillassa keskustellen voidaan selkeyttää sitä, mitä vanhemman, oppilaan ja toisaalta koulun toimijoiden rooleihin kuuluu suomalaisessa koulussa.
 - Keskustelun pohjana voidaan käyttää myös vanhemmuuden roolikarttaa (<http://www.vslk.fi/index.php?id=19>)
 - Vanhemmat voivat keskustella asiasta myös pienryhmissä keskenään.

- Joissain kunnissa on eri kielille käännettyjä esitteitä siitä, mitä kunkin (oppilas, huoltaja, opettaja) rooliin kuuluu.
- **Vapaamuotoiset ja toiminnalliset vanhempainillat / perheillat**
 - Tarjoilu voidaan toteuttaa esimerkiksi nyyttäriperiaatteella tai oppilaiden leipomuksilla
 - Tapahtumat voidaan suunnata koko perheille sisaruksineen ja isovanhempineen tai vain oppilaille ja vanhemmille.
 - Mukana voi olla pelejä, leikkejä, erilaisia esityksiä tai vaikka askartelua.
 - Jos jakaudutaan pienryhmiin, voidaan tehdä sekaryhmiä maahanmuuttaja- ja muista perheistä.
 - Vanhempien kanssa yhdessä voidaan suunnitella ja toteuttaa myös erilaisia retkiä, diskoja ja kahvilapäiviä.
- **Kotikäynnit**
 - Joissakin kouluissa suhtaudutaan varauksella siihen, että opettaja kävisi oppilaan kotona. Kotikäynnin katsotaan olevan turvallisuusriski ja muutenkin toimintakulttuuriin sopimatonta. Joskus henkilökohtaisella, suullisella kutsulla vanhempainiltaan tai -varttiin tai muulla käynnillä voi kuitenkin olla iso merkitys oppilaan asioiden edistämisessä.
 - Neuvottele käynnistä esimiehen kanssa ja harkitse työparin mukaan pyytämistä.
 - Monissa maissa lääkärin tuleminen kotiin koetaan hyvin luonnollisena. Koululääkärin kotikäynti esimerkiksi oppimisvaikeuksiin liittyvissä tai oppilashuollollisissa asioissa voi edistää asioita.
- **Puhelimen käyttö**
 - Kaikilla ei ole käytössään tietokonetta, mutta puhelin on useimmilla.
 - Soittaminen on henkilökohtaisempaa kuin Wilma-viestin lähettäminen.
 - Tekstiviestit ovat käytännöllisiä.
- **Selkokielen käyttö** kutsuissa ja tiedotteissa
- **Vanhempien omien vahvuuksien esiintuominen** – vanhemmat voivat esimerkiksi
 - kertoa omista harrastuksistaan tai ammateistaan
 - kutsua oppilaita yritysvierailuille työpaikoilleen
 - vetää erilaisia harrastekerhoja, kuten jalkapallokerhoa
 - toimia kouluissa ”koulutäteinä ja -setinä” esimerkiksi välituntitoimintaa vetämässä
 - opettaa lapsille sellaisia leikkejä, joita ovat omassa lapsuudessaan leikkineet
- **Tukioppilastoiminta**
 - Tukioppilaat voivat toimia apulaisina esimerkiksi toiminnallisissa vanhempainilloissa ja retkissä.
- **Kulttuuritulkkitoiminta**
 - Joissakin kaupungeissa on ollut tai on edelleen käytössä kulttuuritulkkieja, jotka tarjoavat tukea ja tietoa esimerkiksi opettajille erilaisissa kulttuurisissa kysymyksissä ja ovat myös

käytännön tukena esimerkiksi koulussa syntyneiden ristiriitatilanteiden selvittelyssä ja korjaamisessa.

- **Yhteistyö maahanmuuttajajärjestöjen kanssa**
 - Aina ei varsinaista kulttuuritulkkitoimintaa ole, mutta esimerkiksi vanhempainiltoihin voi pyytää myös maahanmuuttajajärjestöjen edustajia sillanrakentajiksi. Samalla maahanmuuttajavanhemmat voivat saada hyödyllisiä kontakteja järjestöihin.

- **Yhteistyö kaupungin maahanmuuttaja- ja perhetyöntekijöiden kanssa**
 - Kaupungin työntekijät voivat olla mukana esimerkiksi vanhempainilloissa.

- **Yhteistyö oman äidinkielen ja uskonnon opettajien kanssa**
 - Myös oman äidinkielen ja uskonnon opettajat voivat toimia tärkeinä sillanrakentajina maahanmuuttajakotien ja koulun välillä. Lue lisää kohdasta Oman äidinkielen ja uskonnon opettajat osana työyhteisöä.

- **Yhteistyö suomi toisena kielenä -opettajan kanssa**
 - S2-opettajan läsnäolo esimerkiksi vanhempainvarteissa voi olla tarpeellista sekä oppilaiden asioiden edistämiseksi että yhteisen käsityksen saavuttamiseksi.

- **Kodin ja koulun yhteistyö oppilaiden kaksi- tai monikielisyyden kehittämiseksi**
 - Joskus perheet jättävät pois kotikäytöstäkin oman äidinkieltensä ja puhuvat lapsillensa kotioiloissakin vain (joskus puutteellista) suomea. Oman äidinkielen tärkeyttä ja merkitystä voidaan korostaa esimerkiksi vanhempainvarteissa ja -illoissa. Koululla ei kuitenkaan ole valtaa päättää siitä, mitä kieltä vanhemmat käyttävät lastensa kanssa, perheen valintaa on kunnioitettava.
 - Vanhemmille voidaan näyttää, mistä oppilaat voivat halutessaan tai opettajan suosituksesta käydä kuuntelemassa äänikirjoja tai pelaamassa kielenkehitystä tukevia pelejä.

4 Oman äidinkielen ja uskonnon opettajat osana työyhteisöä

Maahanmuuttajataustaisten oppilaiden määrän kasvaessa kouluissa on lisääntynyt tarve kunkin maahanmuuttajaryhmän oman äidinkielen ja uskonnon opetukselle. Oman äidinkielen ja uskonnon opettajat ovat usein itsekin maahanmuuttajataustaisia. Yleensä samat opettajat kiertävät eri kouluissa pitämässä oman äidinkielen tai uskonnon tunteja. Samalla he saattavat jäädä näiden koulujen muodostamien työyhteisöjen ulkopuolelle. Pahimmillaan heiltä saatetaan tivata, että millä asialla he ovat liikkeellä koulussa, jonne ovat iltapäivällä tulleet pitämään oppituntiaan.

Yhteistyö oman äidinkielen ja uskonnon opettajien sekä koulun muiden opettajien kanssa edesauttaisi kaikkien näiden osapuolten työtä. Maahanmuuttajataustaiset opettajat voivat toimia eräänlaisina kulttuuritulkkeina ja välittäjinä koulun opettajien sekä maahanmuuttajataustaisten kotien välillä. Tehokkainta ja oikeudenmukaisinta olisi, että kiertäville opettajille järjestettäisiin tähän myös palkallista työaikaa, sillä heidän aikataulunsa koulujen välillä liikkumisineen on muutenkin usein tiukka.

Oppilaat havaitsevat herkästi erilaisia vivahteita aikuisten puheessa ja käytöksessä. Se, miten koulun muu henkilökunta on vuorovaikutuksessa kiertävien maahanmuuttajataustaisten opettajien kanssa, vaikuttaa siihen, millaisia asenteita lapset omaksuvat. Voi joskus olla käytännön sanelemaa sattumaa, että koulun opettajina toimii vain suomalaistaustaisia opettajia ja kiertävät oman äidinkielen ja uskonnon opettajat – ja joskus puhtaanapitotyöntekijät - ovat kaikki maahanmuuttajia. Pahimmillaan tämä kuitenkin herättää tai vahvistaa oppilaissa sellaisia mielikuvia, että maahanmuuttajataustaiset ovat jollain tavalla erilaiseen tai jopa alempaan luokkaan kuuluvia.

Joskus koulun muut opettajat toivoisivat esimerkiksi tiettyjen sanastojen läpikäyntiä oman äidinkielen tunnilla, mutta oman äidinkielen opettajilla on omat opetussuunnitelmansa esimerkiksi kielioppeineen – oppitunneilla ei ole aina aikaa opettaa sitä, mitä kulloinkin yksittäinen opettaja sattuu haluamaan. Yhteistyön ja integroinnin tulisi olla suunnitelmallisempaa ja tapahtua jo siinä vaiheessa, opettajat suunnittelevat omaa opetustaan.

Eräs monikulttuuriset mentorit koulu yhteisöissä -koulutuksen osallistujista kirjoittaa:

”Tällä hetkellä voin surukseni sanoa, että työntekijöillä ei ole täyttä luottamusta siitä, että esim. OÄ-opettaja (oman äidinkielen opettaja) on alansa ammattilainen ja hänellä voisi olla annettavaa opetuksessamme. Tuntuu tosi ikävältä, miten vahvaa ammattiosaamista heiltä vaaditaan olosuhteissa, jotka ovat äärimmäisen haastavat. En usko, että moni suomessa kasvanut opettaja olisi valmis heidän työoloihinsa. Silti heitä kohtaan esitetään hyvin helposti kritiikkiä ja kohtuuttomiakin vaatimuksia.”

Miten kiertävät opettajat sitten saataisiin sekä käytännössä että oppilaiden silmissä koulun ja sen aikuisten muodostaman työyhteisön täysivaltaisiksi jäseniksi?

- **Oman äidinkielen ja uskonnon opettajien ja muun kouluhenkilökunnan yhteiset palaverit**
 - Olisi järkevää järjestää yhteiset suunnittelupalaverit heti lukuvuoden alussa. Käytännössä saman paikkakunnan eri kouluilla kiertävien opettajien on hankalaa osallistua, koska eri kouluilla on suunnittelupalavereita ja -päiviä samaan aikaan. Aikataulujen sopiminen koulujen rehtoreiden kesken sekä esimerkiksi Skypen ja muun tekniikan hyödyntäminen saattaisi olla vähentää ongelmia.
- **Oman äidinkielen ja uskonnon opettajien kutsuminen mukaan myös opettajien vapaamuotoisempaan toimintaan**
 - Ei kannata olettaa, että ”ei se kuitenkaan lähde” – ja vaikka ei lähtisikään, kutsutuksi tuleminen saattaa silti tuntua mukavalta.
- **Kiertävien opettajien perehdyttäminen koulun tiloihin, käytänteisiin, koko henkilökuntaan ja mahdollisesti oppilaisiinkin etenkin heidän aloittaessaan työnsä**
- **Haastattelut ja kuvat kiertävistä mutta myös muista opettajista ja henkilökunnasta nettiin**
 - Tässä voidaan hyödyntää koulun tai henkilökunnan omaa suojattua sivustoa, esimerkiksi Wilmaa, Fronteria tai muuta koululla jo olemassa olevaa palvelua tai perustaa sitä varten erikseen uusi sivusto.
 - Haastattelujen kirjoittaminen ja kuvaaminen voisi toimia myös oppilaiden tehtävänä esimerkiksi äidinkielen ja kuvaamataidon opetukseen liittyen.
- **Mentorointiparien tai vertais(mentorointi)ryhmien muodostaminen oman äidinkielen ja uskonnon opettajista sekä muusta henkilökunnasta**
- **Kiertävien opettajien osallistuminen aamunavausten suunnitteluun ja toteutukseen**
 - Jos kiertävistä ja koulussa kokoaikaisesti toimivista opettajista muodostetaan pareja, jotka suunnittelevat ja toteuttavat aamunavauksen, he samalla tutustuvat luontevasti toisiinsa ja kiertävät opettajat tulevat tutummiksi koko kouluyhteisölle.
- **Rehtorin kokoama lista kaikista koululla toimivista opettajista ja opettettava oppiaine tiedoksi koko henkilökunnalle**
 - Tämä kuulostaa itsestään selvältä, mutta ei ole sitä kaikissa kouluissa. Puhelinnumeroiden kerääminen ja luovuttaminen edellyttää sitä, että kaikilla on käytössään työpuhelimet.
- **Kiertävien opettajien osallistuminen keskeisinä toimijoina koulun yhteisen Monikulttuurisuuden toimintapäivän suunnitteluun ja toteutukseen**
- **Yhteisten tuntien pitäminen**
 - Voi olla esimerkiksi käytäntö, että oman äidinkielen opettaja ja luokan opettaja pitävät yhteisen tunnin kerran viikossa.

Espoolainen oman äidinkielen opettaja kertoo:

”Toimin oman äidinkielenopettajana Espoossa ja meillä on päätoimisia opettajia noin 20. Joka toinen perjantai tapaamme 2 tunti kestävässä yt-kokouksessa. Meillä on siis olemassa oma työyhteisö. Jokaiselle päätoimiselle opettajalle on valittu oma yhteiskoulu. Yhteisopettaja osallistuu koulun joulu ja kevätkuuhliin sekä yhteisen suunnittelupäivään. Mielestäni tämä auttaa oman äidinkielen opettajien sekä luokan opettajien lähestymisessä.”

Espoossa on myös joillekin oman äidinkielen opettajille mitoitettu työaikaan hieman kulttuuritulkintaa eli osa palkasta maksetaan siltä ajalta, jonka he toimivat välittäjinä ja konsultteina koulujen kohtaamisissa haasteellisissa tilanteissa.

5 Monikulttuurisen perehdyttämisen malli – Monatta-hanke

Monikulttuuriset mentorit kouluyhteisöissä -koulutuksen viimeisessä lähipäivässä kehittämispäällikkö Tuula Meres-Wuori sekä Monatta – Moniarvoisuudella työllisyys tasapainoon –hankkeen (ESR) suunnittelijana toiminut Jonna Roos kertoivat Monatta-hankkeesta ja siinä luoduista malleista: Suomi-kerho, monikulttuurinen perehdyttäminen, työharjoittelu ja työkokeilu, mentorit työyhteisön sisäisinä kehittäjinä. Niistä kertova opas löytyy myös osoitteesta <http://blogs.helsinki.fi/monatta-hanke/files/2011/05/Monatta-opas.pdf>

Monikulttuuriset mentorit kouluyhteisöissä -koulutuksen osallistujat kommentoivat näitä malleja mm. seuraavasti:

”Meillä on ollut paljon ei-suomalaista alkuperää olevia työharjoittelijoita ja opiskelijoita koulussamme. Se on ollut upeaa ja rikastuttanut omaa työtäni monin eri tavoin.”

”Oma työyhteisöni tarvitsisi rukattua työharjoittelua ja työkokeilua, joka avartaisi näkemyksiä siitä, miten koulu järjestetään toisaalla. Koulussamme on myös monenlaisia kerhoja, mutta yläkoululaiset ja lukiolaiset kiinnostuvat erityyppisistä jutuista kuin peruskoululaiset.”

”Koulussamme toimii vanhempien ryhmiä, jotka kokoontuvat koulun tiloissa ja joissa opiskellaan ranskan kieltä ja kulttuuria. Näin suomalaiset vanhemmat, jotka eivät tunne hyvin sitä kulttuuria ja kieltä, jota opetamme lapsille, voivat tutusta lastensa päivittäisympäristöön. Tällä on tavallaan käänteinen vaikutus – emme pyri suomalaistamaan vaan pyrimme monikulttuuristamaan koulun lähipiirin ihmisiä.”

Koulussamme käy paljon koulunkäyntiavustaja- ja lähihoitajaharjoittelijoita, joiden alkuperämaa on ranskankielinen, ja heidän perehdyttämiseensä malli voisi toimia.”

”Perehdytyskansion yhteisten, koko organisaatiota koskevien osioiden kääntäminen englanniksi hyödyttäisi varmasti useita kaupungissamme työskenteleviä monikulttuurisia työntekijöitä. Samalla voisimme etsiä omasta työyhteisöstä monikulttuuriselle työntekijälle mentoriparin. Oman mentorin löytäminen työyhteisöstä voisi myös auttaa meillä työskenteleviä muuta kieltä äidinkielenään puhuvaa henkilöä pääsemään paremmin osaksi kouluyhteisöä.”

”Clutterbuckin mentorimalleista varsinkin ”opas”, ”kuuntelija”, ”sillanrakentaja” ja ”kriittinen ystävä” kuulostavat omaan korvaani oivallisilta mentorirooleilta omassa työyhteisössäni. Monikulttuurisessa ja tuntiopettajamallisessa työkentässä uudet opettajatulokkaat ovat aika lailla oman kekseliäisyytensä ja omien voimavarojensa armoilla, ellei opastavaa kuuntelijaa, asioita ja ihmisiä jo tuntevaa vierellä kulkijaa tai rakentavaa palautetta antavaa läheistä kollegaa uudesta työympäristöstä löydy. Ajan mittaan sellainen kollega saattaa löytyä ihan itsestäänkin, mutta olisi hienoa, jos työpaikka voisi olla tässä apuna jo heti alkuvaiheessa. Kaksisuuntainen perehdytysmalli on mielestäni aina se paras vaihtoehto. Sekä uutena taloon tullut että työpaikassa jo valmiina olevat kollegat oppivat toisiltaan, alkavat luottaa toisiinsa ja luovat näin vahvempaa keskinäistä työilmapiiriä...

... Miten sitten voisin opettajana tukea monikulttuurisuutta luokassani, työyhteisössäni, koko yhteiskunnassa? Uskon, että voin, moninkin tavoin. Voin itse edesauttaa sitä ajattelumallia, että ihmisten erilaisuus ei ole pelkästään sallittua, vaan arvokasta ja vaalittavaa. Voin antaa yhteistä luokka-aikaa ja henkistä tilaa monikulttuurisuuden huomioimiseen ja sen arvostukseen. Opettaja voi itse laittaa oppilaansa työryhmiin, eikä aina jättää ryhmien valintaa oppilaille. Opettajana voin luokkakeskustelujen aikana kysyä erityisesti monikulttuuristen oppilaiden mielipidettä yhteisen puheenaiheen tiimoilta, pohtia teemoja globaalisti, olla kiinnostunut muiden maiden menettelytavoista ja motivoida oppilaita ajattelemaan asioita uudelta kannalta.

Faktat ja substanssiosaaminen on tärkeää, mutta vieläkin tärkeämpää on osata niistä keskustella ja rohjeta sanoa myös eriäviä mielipiteitä. Kriittinen ajattelu, monelta eri suunnalta asiaa katsominen ja oman mielipiteensä ilmaiseminen ovat aidosti monikulttuurista kanssakäymistä. Pysähtyminen on tietysti olennaista, toisen aidosti näkeminen ja empaattinen kuunteleminen. Se, että uskaltaa myös kyseenalaistaa omat asenteensa ja arvonsa, toimii lähtökohtana aidolle kohtaamiselle.”

”Minulle itselleni oli täällä kurssilla vaikein asia hyvä kielellistä taitoa vaativan tekstin kirjoittaminen. ... Siis meille kaikille maahanmuuttajille on hyvä kielentaito tärkeä. Osamatta kieltä yhteistyö ei onnistu. Mielestäni voisi maahanmuuttajaopettajille olla myös suomen kielen kerho, sillä työn ohella työväen opiston kursseilla osallistuminen ei onnistu.”

6 Kokemuksia parimentoroinnista ja e-mentoroinnista

Monikulttuuriset mentorit kouluyhteisöissä -koulutuksen tehtäviin kuului etsiä mentorointipari, jolla on mielellään erilainen kielellinen ja kulttuurillinen tausta kuin itsellä, ja suorittaa hänen kanssaan parimentorointia. Koulutusta suunniteltaessa oli alun perin ollut tavoitteena, että koulutukseen tulevista maahanmuuttajataustaisista osallistujista sekä muista osallistujista muodostettaisiin mentorointiparit niin, että jokaisen parin toinen osapuoli olisi maahanmuuttajataustainen ja toinen suomalaistaustainen. Koska koulutukseen osallistui enemmän suomalaistaustaisia kuin maahanmuuttajataustaisia osallistujia, annettiin jokaiselle tehtäväksi etsiä mentorointipari omasta työyhteisöstä, naapurikoulusta, tuttavapiiristä tms. – mielellään sellainen pari, joka edustaisi toista kulttuuristaustaa kuin itse. Tavoitteena oli suorittaa mentorointiparin kanssa vapaamuotoista, dialogin periaatteita soveltavaa vertaismentorointia.

Lisäksi suunnitelmaan kuului e-mentoroinnin toteutus. E-mentoroinnissa oli mahdollisuus käyttää joko erikseen tarkoitukseen luotua blogia tai jotain valmista työkalua tai sivustoa, kuten Fronteria. E-mentoroinnin tavoitteena oli tuoda tietoa ja ajatuksia monikulttuurisuudesta, herättää keskustelua aiheesta omassa työyhteisössä, sekä parhaimmillaan tehdä oman työyhteisön jäseniä tutummiksi toisilleen.

Monikulttuuriset mentorit kouluyhteisöissä -koulutukseen osallistuneet kertoivat mentoroinnin suorittamisesta mm. seuraavaa:

”Jos voisin tehdä nyt jotain toisin, en olisi lähtenyt tekemään blogia yksin vaan yhdessä ryhmän kanssa. Näin alustalla olisi voinut jakaa ajatuksia laajemminkin. Varsinaiselle monikulttuurisuusblogille ei ole omassa kouluyhteisössäni tarvetta. ... Onnistuimme parimentorini kanssa löytämään toimivan viestintäkanavan tapaamisten lisäksi ja kävimme monia mielenkiintoisia ja voimaannuttavia keskusteluja. Koen, että onnistuin kohtaamaan mentorointiparini ja hänen tarpeensa hyvin.”

”Koen onnistuneeni varsinaisessa mentorointiosiossa hyvin. ... Käytännön toteutus (blogisivusto) epäilytti aluksi, mutta epäilykseni osoittautuivat vääriksi. On hienoa, että tietoa on löydettävissä helposti koottuna yhdestä ja samasta paikasta ja blogi mahdollistaa myös keskustelun.

Uskon, että kuuntelemisen taitoni ovat parantuneet dialogiprosessin ymmärtämisen syventymisen myötä. Todella kuunnella, siinäpä vasta taito! Lisäksi uskon, että olemme parini kanssa molemmat hyötäneet tästä prosessista ja varmasti jatkamme myös näiden asioiden pohdiskelua yhteisesti myös myöhemmin.

E-mentoroinnin blogissa tekisin ulkoasun vielä selkeämmäksi ja jäsennellymmäksi. Sivulla navigointi on tällä hetkellä osittain siellä olevan aika ison materiaalmäärän vuoksi jonkin verran sekavaa ja hankalaa, siihen pitäisi kehitellä käyttäjäystävällisempi malli. Haluaisin siis jäsenellä tietoa paremmin.”

”E-mentorointi tehtävää tehdessämme tapasin alueemme kaikki oman kielenopettajat ja heidän vastuurehtorinsa. Tapaaminen oli erittäin antoisa ja saimme yhteisen aivoriihen aikana hyviä ideoita tuleviin tapaamisiin ja uusiin toimintamalleihin.”

”Parimentorointi on mielelläni onnistunut paremmin kuin e-mentorointi. Olen saanut uusia ajatuksia opettajilta, joilla on erilainen kielellinen ja kulttuurillinen tausta. Varmasti olemme yhteydessä, toiselta voi aina kysyä, jos kysyttävä on.”

”E-mentorointi tehtävää tehdessämme tapasin alueemme kaikki oman kielenopettajat ja heidän vastuurehtorinsa. Tapaaminen oli erittäin antoisa ja saimme yhteisen aivoriihen aikana hyviä ideoita tuleviin tapaamisiin ja uusiin toimintamalleihin.

... Jos nyt saisin aloittaa mentorointityön, niin varmaan yrittäisin saada kokoon ryhmän. Ryhmävoima on monessa asiassa voimakkaampi kuin parityöskentely. Ryhmässä jutun juuri löytyy aina melkein itsestään, ja jos yksi ryhmästä sairastuu tai joutuu muuten olemaan pois niin koko tapaamista ei tarvitse perua. Samalla ihmiset myös saavat paremman mahdollisuuden verkostoitua.”

”Parimentorointi oli opettavaista ja minulla oli siinä hyvä mentorointipari ja mentoroitava. Yhteiset tapaamiset saivat silmät avautumaan ja koen saaneeni siitä myös jotain omaan työhöni.

... Blogi tulee jatkossa toimimaan Idea- ja linkkipankkina, kunhan työyhteisömme vähitellen lähtee tutustumaan materiaaliin. Tämä tulee viemään aikaa, mutta blogi on nyt työyhteisön luettavissa ja käytettävissä.

Olen oppinut sen, että vielä on paljon tehtävää. Ensisijaisesti tärkeää on se, että kohtaa ihmiset ihmisinä riippumatta lähtömaasta tai kulttuurista. Jostain pitäisi aina yrittää löytää aikaa kuunnella ja selittää asiat siten, että tulee ymmärretyksi. Olen myös ymmärtänyt paremmin kotoutumiskaaren idean, ja sen, että kotoutumisessa ja oppimisessa tulee välillä takapakkia. Aikaa pitää antaa niin itselleen kuin muille.”

”Sain viettää mukavia keskusteluhetkiä OÄ-opettajan kanssa, kun tein koulutukseen liittyviä tehtäviä. Kiitos tämän koulutuksen sain tutustua yhteen opettajaan paremmin. Olen kiitollinen, että hän antoi aikaansa, vaikka tiedänkin hänen olevan hyvin työllistetty. Hän avasi minulle ikkunan OÄ-opettajien maailmaan ja ymmärrän nyt paremmin heidän työskentely-ympäristöään.”

”Erityisen positiivista oli tapaaminen OÄ-vastuurehtorin ja OÄ-opettajien kanssa. Vaikka päädyimmekin tapaamisessa, ettemme perusta e-mentorointi sivustoa, saimme kirjattua ylös kehittämissuhteita. Seuraavassa käsittelemiämme asioita:

- ... oman äidinkielen opettajat ovat käytettävissä tukiopetukseen erityisesti klo 10-12, koska heillä on silloin opetuksen aika. ...

- kun oman äidinkielen opettajat ovat koululla opettamassa he ovat silloisen koulun opettajia. He ovat käytettävissä esim. liikuntapäivänä tai muuna tapahtumapäivänä. Tapahtumapäivän voisi vartaa vasten ajoittaa päivälle, jolloin oman äidinkielen opettajat ovat koululla. Näistä asioista voisi hyvin sopia kun, oman äidinkielen opettajat tulevat opekokoukseen. Tällaisen toiminnan kautta opettajien olisi mahdollista tutustua toisiinsa ja oman äidinkielen opettajat saavat mahdollisuuden tuntea kuuluvansa koulun arkeen.

- oman äidinkielen opetuksen tunnille voisi osallistua muutamia suomenkielisiä oppilaita, esim. joltain tietyltä luokka-asteelta. Ajatuksella, että oppilaat saavat kokemuksen miltä tuntuu opiskella vieraalla kielellä ja kotikielen opiskelijat saavat näyttää osaamistaan.

- Wilma-viesteihin opettajien olisi hyvä laittaa. miltä koululta viesti on, ja otsikoida selvästi.

- muistuttaa, että opettajat käyttävät Wilma-viestejä lähettäessään primuksen hausta osoitelistaa alakoulun opet/yläkoulun opet tai kaikki opet, silloin kun viestin ei ole syytä mennä kotikielten opettajille. Ilman tätä suodatusta oman äidinkielen opettajat saavat satoja turhia viestejä.

- kotikielen opettajat ovat valmiita tulemaan oppilaspalaveriin

- koulupäivien poikkeusaikatauluista on ehdottoman tärkeä informoida koululla käyviä tuntiopettajia. ...”

Parimentorointi on asia, jonka koen onnistuneen todella hyvin. Se palveli hyvin koko yhteisöä ja opin sen kautta tuntemaan paremmin ..., jolta sain monia vinkkejä omaan työhöni ja pystyimme yhdessä luomaan uutta. Parantuneen yhteistyön avulla onnistuimme auttamaan monikulttuurisia lapsia ja perheitä entistä paremmin.”

Lähteet:

Seuraavat Opetushallituksen rahoittamassa ja Helsingin yliopiston koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenian toteuttamassa Monikulttuuriset mentorit koulu yhteisöissä (8 op) –koulutuksessa pidetyt esitykset:

Leini, Anneli & Roos, Jonna 3.11.2014: Monikulttuurisuuden peruskäsitteet

Mashaire, Percy 23.3.2015: ryhmätyö rasismista

Mashaire, Percy & Roos, Jonna 3.11.2014: Monimuotoinen koulu yhteisö

Paavola, Heini 3.2.2015: Identiteetti ja sen tukeminen

Roos, Jonna 3.2.2015: Monikulttuuristen lasten ja nuorten hyvinvoinnin tukeminen

Sekä seuraavat lähteet:

Arvonen et al. 2010: Maahanmuuttajien oppimisvaikeuksien tunnistaminen. PS-kustannus, Jyväskylä.

Sisäministeriön julkaisu 2/2015: Maahanmuuton ja kotouttamisen suunta 2011–2014.

<http://www.intermin.fi/julkaisu/022015?docID=58218>, viitattu 26.2.2015

Terveystieteiden tutkimuskeskus: Verkkosivusto <http://www.thl.fi/fi/web/maahanmuuttajat-ja-monikulttuurisuus/vaestoryhmat>, päivitetty 9.1.2015, viitattu 26.2.2015.

Liite 1: Monikulttuurisuuden, moninaisuuden ja työyhteisön kehittämiseen liittyvää kirjallisuutta ja muuta aineistoa

Airila, Auli et al. (toim.): Maahanmuuttajan onnistuminen työssä. Tutkimus työssä käyvistä venäläis-, kurdi- ja somalialaistaustaisista Suomessa. Työterveyslaitos 2013, Helsinki.
www.ttl.fi/fi/muuttuva_tyolama/maahanmuuttajat_ja_ty/Documents/maahanmuuttajan_onnistuminen_tyossa2013.pdf

Alitolppa-Niitamo, Anne et al. (toim.): Olemme muuttaneet - ja kotoudumme. Maahan muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä. Väestöliitto 2013, Helsinki. Katso myös muita Väestöliiton Monikulttuurisuuskeskuksen julkaisuja, <http://www.vaestoliitto.fi/monikulttuurisuus/tietoa-monikulttuurisuudesta/>

Arkipäivän rasismi koulussa. YTT Anne-Mari Souto. 4.11.2011 pidetty luento löytyy osoitteesta http://www.edu.fi/download/138119_Souto_Tampere_141111.pdf, lisäksi julkaistu väitöskirja Arkipäivän rasismi koulussa : etnografinen tutkimus suomalais- ja maahanmuuttajanuorten ryhmäsuhteista. Itä-Suomen yliopisto 2011.

Arvonen, Anu et al.: Maahanmuuttajien oppimisvaikeuksien tunnistaminen. PS-kustannus 2010, Jyväskylä.

Heikkinen, Hannu L.T. et al. (toim.): Osaaminen jakoon. Vertaisryhmämentorointi opetusallalla. PS-kustannus 2012, Jyväskylä.

Korhonen, Vesa & Puukari, Sauli (toim.): Monikulttuurinen ohjaus- ja neuvontatyö. PS-kustannus 2013, Jyväskylä.

Kupias, Päivi & Salo, Matti: Mentorointi 4.0. Talentum 2014, Helsinki.

Moniarvoisen työyhteisön kehittämismallien opas. Helsingin yliopiston Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia.
<http://blogs.helsinki.fi/monatta-hanke/files/2011/05/Monatta-opas.pdf>

Muuri, Annukka: "Kielestä kiinni". Kuudesluokkalaisten maahanmuuttajaoppilaiden suomen kielen tason vaihtelut. Turun yliopisto 2014, Turku.

Niemi, Hannele & Siljander, Anna Maija. Yhteistyössä mentoroinnin kehittämisryhmän kanssa: Uuden opettajan mentorointi. Mentoroinnilla oppilaan ja opettajan hyvinvointiin. Helsingin yliopisto, Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia 2013, Helsinki.

Nissilä, Leena & Sarlin, Hanna-Mari (toim.): Maahanmuuttajien oppimisvaikeudet. Opetushallitus 2009, Helsinki.

Romanioppilaiden perusopetuksen tuen hyviä käytäntöjä. Opetushallitus. Oppaat ja käsikirjat 2011:14.
http://www.oph.fi/download/137406_Romanioppilaiden_perusopetuksen_tuen_hyvia_kaytantoja.pdf

Romanit.fi-sivusto, www.romanit.fi. Informaatiota romanien historiasta, tapakulttuurista ja nykypäivästä.

Seppälä, Tea (toim.) Maahanmuuttajataustaisen opintoihin hakeutuvan osaamisen tunnistaminen toisen asteen koulutuksessa. Nettiversio 2010. Helsingin yliopisto Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia, Helsinki.
<http://blogs.helsinki.fi/koulutuksesta-tyoelamaan/files/2010/11/Maahanmuuttajan-osaamisen-tunnistaminen-Palmenian-julkaisu-2010.pdf>

Soilamo, Outi: Opettajan monikulttuurinen työ. Turun yliopisto 2008, Turku.
<https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/36550/C267.pdf>

Talib, Mirja-Tytti. Lukuisia eri julkaisuja, katso sivu: www.mirjatalib.com/julkaisut.htm

Älä oletta – normit nurin! Normikriittinen käsikirja yhdenvertaisuudesta, syrjinnän vastustamisesta ja vapaudesta olla oma itsensä. Suomen Ammattiin Opiskelevien Liitto – SAKKI ry, Suomen Lukiolaisten Liitto SLL ry, Finlands Svenska Skolungdomförbund FSS rf, Seta ry 2013. Seta-julkaisuja 22.

Liite 2: Ranskalais-suomalaisen koulun uuden opettajan passi

Jour -J Heure H – H-hetki

Nimi/nom : _____

Tarvitsen itselleni mentorin. Ei tästä tule mitään yksin. Kysäisenpä apulaisrehtorilta asiaa vielä uudestaan... / J'ai besoin d'un mentor. Seul(e) je n'y arriverai pas. Je peux toujours demander encore une fois à la proviseure adjointe...

- Olen löytänyt itselleni mentorin./ J'ai trouvé un mentor.
- Mentori/Mentor: _____
- Olen saanut oman ja luokanvalvojaluokkani lukujärjestyksen ja käynyt luokissa, joissa opetan. / J'ai eu mon emploi du temps (et celui de ma classe responsable) et j'ai fait le tour des salles où j'enseigne. Ouf!
- Olen saanut tunnukset / J'ai obtenu les mots de passe pour:
- Tietokoneille kirjautuminen / les ordinateurs
- Wilma
- Outlook
- Kopikone / la photocopieuse
- Fronter
- ESS/Tarmo/Kieku
- Olen lukenut lukuvuosioppaan ja henkilöstön oppaan. / J'ai lu le guide de l'année et le guide du personnel.
- Olen selvittänyt seuraavien termien merkityksen. / Je comprends le sens des termes suivants.

Salibandy

Jumppa

Pullaperjantai

Pikkujoulu